

ARTYKUŁY

Prof. dr hab. Marcin Trzebiatowski

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0001-5097-3618

e-mail: marcin.trzebiatowski@kul.pl

Uwarunkowania prawne oznakowania towarów na rynku UE oznaczeniem typu „Made in” (cz. 1)

Legal conditions for marking goods on the EU market with the designation of the type "Made in" (part 1)

Streszczenie

Określenie kraju wytwarzania produktu, realizowane najczęściej poprzez formułę „Made in”, jest istotnym kryterium decyzji o jego zakupie. Dlatego stanowi ono informację, której udostępnienie konsumentowi jest niezbędne dla zapewnienia mu ochrony na rynku. Prawo unijne wychodzi z takiego założenia w perspektywie swoich ogólnych dezyderatów. Jednak na płaszczyźnie obowiązującego prawa nie potrafiło dotąd ustanowić jasnego, dokładnego ani powszechnie wiążącego wymogu ujawnienia pochodzenia produktu. Niedostatek w tym względzie, choć w mniejszym stopniu, dotyczy nawet żywności. Podanie informacji o pochodzeniu pozostałych produktów jest zaś, poza nielicznymi wyjątkami, niemal zupełnie dowolne, w tym co do jego sposobu. Ponadto przedsiębiorcy liczący się z dodatkowym istotnym czynnikiem w tej materii, którym jest ogólny zakaz wprowadzania w błąd konsumentów, pozostają w tym stanie prawnym w niepewności co do legalności zastosowanego określenia pochodzenia oferowanych przez nich towarów.

Słowa kluczowe: produkt, oznaczenie, pochodzenie, proces przetworzenia, składnik podstawowy, wprowadzenie w błąd, konsument

JEL: A12, D18, D21, K20

Wprowadzenie

Oznaczenie „Made in”, „Manufactured in”, „Product of”, w tym jego odpowiednik w innym języku, niesie ze sobą podstawową informację o towarze. Wskazując na jego pochodzenie, jest jednym z najważniejszych kryteriów wyboru w procesie zakupu. Z tego względu ma ono ogromne znaczenie dla przedsiębiorców, jak i dla konsumentów. Ich interesy w tym

Abstract

Specifying the country of manufacture of a product, most often realized using the formula "Made in", is an important criterion for purchasing decisions. Therefore, it constitutes information that must be made available to the consumer to ensure his protection on the market. EU law follows this assumption in the light of its general desiderata. However, at the level of the applicable law, it has not been able to establish either a clear and precise disclosure of the origin of the product or such a universally binding requirement. The deficit in this regard, although to a lesser extent, even concerns food. Providing information about the origin of other products is, with a few exceptions, almost completely arbitrary, as to the method. Moreover, entrepreneurs considering an additional relevant factor in this matter, which is the general prohibition of misleading consumers, remain in this legal situation in uncertainty as to the compliance with the law of the adopted indication of the origin of the goods they offer.

Keywords: product, designation, origin, processing operation, primary ingredient, misleading representation, consumer

aspekcie jednak różnią się. Wytwórcy czy dystrybutorzy (w tym importerzy) mają interes w przyciąganiu nabywców przez wskazywanie na pochodzenie produktu z tych państw, które w związku z nim wywołują u nabywców pozytywne skojarzenia (np. z uwagi na wysoką jakość czy prestiż). Z kolei konsumenci są zainteresowani w uzyskaniu prawdziwej i dokładnej informacji o kraju, z którego wywodzi się towar, i to ze względu nie tylko na jego właściwości (np. trwałość, trady-

cyjną metodę wytwarzania lub naturalne składniki), lecz także na ich własne odczucia (np. dowartościowanie się, przyzwyczajenie lub etnocentryzm).

Praktyka rynkowa pokazuje, że przedsiębiorcy za pomocą niecisłej czy wprost nierzetelnej wskazówki o proveniencji swoich produktów próbują nadmiernie je zareklamować albo ukryć ich rzeczywistą charakterystykę. Są również sytuacje, w których do mylącego oznaczenia pochodzenia produktu dochodzi niecelowo, bo na skutek trudności w dokonaniu tego prawidłowo. Niekiedy też sama norma prawna zmusza do mylącego oznaczenia. Problem tkwi jednak *de facto* każdorazowo w braku jasnej, jednolitej i ogólnie obowiązującej regulacji prawnej w omawianej materii.

Niniejszy artykuł służy ujawnieniu tego niepożądanego stanu prawnego na płaszczyźnie unijnej. Ma on unaocnić, że odnośna regulacja nie tylko nie zapewnia proklamowanej w niej ochrony konsumentów, lecz i nie pomaga przedsiębiorcom w realizacji ich obowiązków informacyjnych. Ponadto jego celem jest ukazanie występowania tej niedoskonałości normatywnej właściwie w odniesieniu do wszelkich towarów. Także wobec żywności (poza nielicznymi wyjątkami) aktualne przepisy — mimo ich rozwoju — nie zapewniają pełnej ani jasnej informacji o jej pochodzeniu. Artykuł ten ma też dać wyraz zróżnicowanym sytuacjom praktycznym, które mogą po części usprawiedliwiać przypadki mylących oznaczeń o pochodzeniu towarów. Niemniej przede wszystkim ma dać świadectwo, że obowiązujące prawo sprzyja też świadomemu stosowaniu fałszywych oznaczeń. Co więcej, ma on wykazać, że wobec takiego działania bezskuteczne okazują się — przynajmniej w pewnym zakresie — również przepisy o przeciwdziałaniu nieuczciwym zachowaniom przedsiębiorców.

Ogólna identyfikacja produktów pod względem ich pochodzenia na tle prawa krajowego

Podmiot wprowadzający towary do obrotu w Polsce powinien wskazać na ich pochodzenie. Wymóg ten jest wyrażony prawnie w różny sposób, mniej lub bardziej kategoriyczny, bezpośredni, wyraźny czy jasny. Jest to uwarunkowane rodzajem i celem stosownych przepisów.

Opierając się na krajowych aktach prawnych, aczkolwiek mających powiązania z legislacją unijną, można spośród ważniejszych przepisów w tym względzie wymienić następujące ich grupy.

Przepisy o przedsiębiorcach. Zgodnie z przepisami prawa przedsiębiorców¹ przedsiębiorca wprowadzający towar do obrotu na terytorium RP zamieszcza na nim, jego opakowaniu, etykiecie lub w instrukcji pisemne informacje w języku polskim określające firmę producenta i jego adres, a także państwo siedziby wytwórcy, jeżeli ma on siedzibę poza granicami UE i EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), a ponadto informacje umożliwiające identyfikację towaru, chyba że jego przeznaczenie jest oczywiste (art. 21 ust. 1 p.p.). Wymóg taki nie dotyczy towarów, co do których odrębne przepisy szczegółowo regulują warunki ich oznako-

wania (art. 21 ust. 2 p.p.). W świetle cytowanej ustawy przedsiębiorca nie ma ogólnego obowiązku identyfikacji produktu wprowadzanego na rynek polski pod względem jego pochodzenia, gdyż wystarczy, jeśli poda firmę i adres producenta albo państwo jego siedziby, jeśli znajduje się ona poza EOG. Firma czy siedziba wcale jednak nie muszą być tożsame z miejscem wytwarzania produktu. Z ustawy tej wynika również zastrzeżenie, że dalej idące wymogi identyfikacyjne mogą istnieć wobec niektórych produktów, na mocy właściwych dla nich przepisów.

Przepisy o bezpieczeństwie produktów. Niewiele zmienia w tej kwestii ustawa o bezpieczeństwie produktów². Zobowiązuje ona producenta³, w ramach wymogu należytej staranności, żeby podejmował działania odpowiednie do właściwości dostarczanego produktu, umożliwiające uzyskiwanie przez niego wiedzy o zagrożeniach, które może stwarzać produkt, oraz mające na celu ich uniknięcie, ewentualnie umożliwiające wycofanie produktu z rynku i skuteczne ostrzeżenie konsumentów. Działania te mogą polegać na umieszczeniu na produkcie lub jego opakowaniu m.in. nazwy i adresu producenta oraz oznaczenia identyfikującego produkt, chyba że uzasadnione jest ich nieumieszczenie (art. 10 ust. 4 pkt 1–2 i ust. 6 pkt 1). W świetle tego przepisu także względy bezpieczeństwa produktów nie obligują do oznaczenia ich co do pochodzenia. Czynią one fakultatywnym nawet podanie informacji o producencie, i to w dwójnasób, bo uzależniają to od wyboru producenta (spośród informacji właściwych pod tym względem) i zarazem od jego subiektywnej oceny co do zasadności umieszczenia takiej informacji (z punktu widzenia wskazanego celu).

Przepisy o zgodności i nadzorze rynku. Równie wstrzeżliwe w dyskutowanej kwestii są przepisy ustawy o systemach oceny zgodności i nadzoru rynku⁴. Nakładają one na producenta obowiązek umieszczenia na wyrobie lub opakowaniu (albo w załączonym dokumencie) informacji umożliwiających identyfikację wyrobu, a także własnej nazwy i adresu w języku polskim (art. 13 ust. 7–8). Również więc ten przepis nie statuuje wprost konieczności oznaczenia wyrobu miejscem jego produkcji.

Szczegółowa identyfikacja produktów pod względem ich pochodzenia na tle prawa unijnego

Sytuacja prawna w kwestii oznaczania produktów pod względem ich pochodzenia zmienia się wraz z przejściem na płaszczyznę szczegółową, tzn. do przepisów dotyczących konkretnych rodzajów produktów. Z tym, że widoczny jest tu rozdźwięk między taką sytuacją w zakresie produktów spożywczych a sytuacją w zakresie pozostałych produktów.

Przepisy o żywności

Ogólne przepisy o żywności. Zgodnie z przepisami o informacji konsumenckiej na temat żywności⁵, a ściślej dotyczą-

cymi tzw. wykazu danych szczegółowych, wymagane jest podanie kraju lub miejsca pochodzenia żywności (art. 9 ust. 1 lit. i rozp. 1169/2011). Jest tak jednak tylko w przypadkach przewidzianych w przepisie o informacjach obowiązkowych⁶. Zgodnie z nim wskazanie kraju lub miejsca pochodzenia jest obowiązkiem wtedy, gdy zaniechanie ich wskazania mogłoby wprowadzać w błąd konsumenta co do rzeczywistego kraju lub miejsca pochodzenia. Chodzi zwłaszcza o sytuacje, kiedy informacje towarzyszące środkowi spożywczemu mogłyby sugerować, że pochodzi on z innego kraju lub miejsca (art. 26 ust. 2 rozp. 1169/2011). Ponadto jeżeli nawet podany jest kraj lub miejsce pochodzenia tego środka, ale nie jest on taki sam jak kraj lub miejsce pochodzenia jego podstawowego składnika⁷, to podaje się również kraj lub miejsce pochodzenia takiego składnika lub wskazuje się, że ten kraj lub miejsce jest inne niż pochodzenie środka spożywczego (art. 26 ust. 3 zd. 1 rozp. 1169/2011).

W rozpatrywanym aspekcie kluczowe jest pojęcie „miejsce pochodzenia”. Oznacza ono miejsce, z którego według zamieszczonej informacji pochodzi dana żywność, a które nie stanowi „kraju pochodzenia”. Taki kraj podlega określeniu zgodnie z innymi przepisami, którymi były art. 23–26 rozp. 2913/92 (tj. Wspólnotowego Kodeksu Celnego — WKC, zob. dalej), a obecnie zgodnie z art. 60 rozp. 952/2013 (tj. Unijnego Kodeksu Celnego — UKC, zob. dalej). Przy czym sama nazwa, firma lub adres podmiotu prowadzącego przedsiębiorstwo spożywcze umieszczone na etykiecie nie stanowią oznaczenia kraju ani miejsca pochodzenia żywności w rozumieniu tego rozporządzenia (art. 2 ust. 2 lit. g rozp. 1169/2011). W sytuacjach, kiedy w myśl art. 26 rozp. 1169/2011 niezbędne jest oznaczenie jej miejsca pochodzenia, ma się to odbywać poprzez wskazanie określonego kraju, zgodnie z zasadami ustalonymi UKC. Dopiero wtedy, gdy w danym przypadku takie miejsce „nie stanowi” tego kraju, czyli nie pokrywa się z nim, przy uwzględnieniu wymogu rzetelnego informowania konsumentów o żywności, miejsce to ma być wskazane w sposób autentyczny lub w każdym razie bardziej dokładny co do faktów. Już z powyższego wynika, że przewidziana w UKC zasada określania kraju pochodzenia produktu nie zapewnia na ogół przekazania jasnej i ścisłej informacji.

Ostatnio dostrzeżono też trudności oraz ryzyko związane z podaniem miejsca pochodzenia produktu ze względu na odmienny od niego kraj jego składnika podstawowego, wobec licznych lub zmiennych źródeł dostaw i specyficznych procesów produkcji. Doprowadziło to do wydania specjalnego rozporządzenia wykonawczego⁸ w celu zapewnienia konsumentom zrozumiałej informacji w tej kwestii. W takim przypadku, w myśl art. 2 rozp. 2018/775, kraj lub miejsce składnika podstawowego podaje się:

1) jako odniesienie do jednego z następujących obszarów geograficznych:

- a) „UE”, „spoza UE” lub „UE oraz spoza UE”;
- b) region lub inny obszar geograficzny w obrębie kilku państw członkowskich albo państw trzecich, jeśli został zdefiniowany jako taki na mocy prawa międzynarodowego lub jest zrozumiały dla przeciętnego konsumenta;
- c) obszar rybołówstwa FAO, obszar morski lub słodkowodny, jeśli został zdefiniowany jako taki na mocy prawa międzynarodowego lub jest zrozumiały dla konsumenta;

d) państwo(–a) członkowskie lub państwo(–a) trzecie;

e) region lub inny obszar geograficzny w obrębie państwa członkowskiego lub państwa trzeciego, który jest zrozumiały dla konsumenta;

f) kraj lub miejsce pochodzenia zgodnie ze szczegółowymi przepisami unijnymi mającymi zastosowanie do danego podstawowego składnika lub składników;

albo:

2) za pomocą oświadczenia: „(nazwa podstawowego składnika) nie pochodzi/nie pochodzą z (kraj lub miejsce pochodzenia środka spożywczego)” lub przy użyciu podobnego sformułowania o takim samym znaczeniu dla konsumenta.

Duże znaczenie ma tu również przedmiotowy zakres rozp. 1169/2011, wyznaczony pojęciem „żywność”, określonym przepisami prawa żywnościowego⁹. Pojęcie to oznacza jakiegokolwiek substancje lub produkty, przetworzone lub nieprzetworzone, a spożywane przez ludzi. Chodzi przy tym o każdy środek spożywczy przeznaczony do dostarczenia konsumentowi finalnemu lub zakładom żywienia zbiorowego (art. 6 rozp. 1169/2011). Pojęcie „środek spożywczy” obejmuje zaś wszelkie substancje, łącznie z wodą, świadomie dodane do żywności podczas jej wytwarzania, przygotowania lub obróbki. Niemniej jednak są poważne wyłączenia. Pojęcie to nie obejmuje m.in. produktów leczniczych¹⁰, kosmetyków¹¹ i wyrobów tytoniowych¹² (art. 2 w zw. z art. 3 pkt 18 rozp. 1169/2011). Wyłączenie to dotyczy także mięsa (art. 9 rozp. 1169/2011). Ma ono zresztą, jak wiele dalszych produktów spożywczych, własne przepisy określające metodę oznaczania ich pochodzenia (zob. niżej). Inna rzecz, czy regulacje takie w sposób autonomiczny w stosunku do przepisów rozp. 1169/2011 normują oznaczanie pochodzenia tych produktów.

Przepisy o poszczególnych rodzajach żywności. W prawodawstwie UE istnieje wiele szczegółowych aktów prawnych dotyczących znakowania konkretnych rodzajów produktów spożywczych. Zróżnicowany jest jednak stopień skomplikowania ich regulacji i jej znaczenie w odnośnej kwestii.

Jednym z bardziej znanych aktów jest tu rozporządzenie o mięsie¹³. Przewiduje się w nim, że etykieta mięsa dostarczanego konsumentowi końcowemu lub do zakładów żywienia zbiorowego zawiera w szczególności wskazanie państwa członkowskiego lub państwa trzeciego: 1) w którym odbywał się chów, określone jako „Miejsce chowu: nazwa państwa członkowskiego lub państwa trzeciego” oraz 2) w którym dokonano uboju, określone jako „Miejsce uboju: nazwa państwa członkowskiego lub państwa trzeciego” (art. 5 ust. 1 rozp. 1337/2013). Zasady te obowiązują jednak z zastrzeżeniem odstępstw uwarunkowanych zróżnicowaniem miejsc chowu czy uboju i rodzajem mięsa. W przypadku np. mięsa mielonego lub mięsa z drobiu można zastosować wskazanie: „Miejsce chowu i uboju: UE i poza UE”, jeżeli zostało wyprodukowane z mięsa uzyskanego ze zwierząt: 1) chowanych i poddanych ubojowi w jednym lub w różnych państwach członkowskich oraz z mięsa przywiezionego do Unii lub tylko 2) przywiezionych do Unii i poddanych ubojowi w jednym lub w różnych państwach członkowskich (art. 7 lit. e rozp. 1337/2013)¹⁴. Podobne zasady dotyczą produktów rybołówstwa¹⁵ (art. 35 ust. 1 lit. c i ust. 3–4 oraz art. 38 rozp. 1379/2013).

Ponadto szczególne przepisy w omawianej materii są ustanowione m.in. dla miodu¹⁶ (art. 2 ust. 4 lit. a dyr. 2001/110) oraz oliwy z oliwek¹⁷ (art. 4 rozp. 29/2012). W przypadku tych i wielu dalszych produktów spożywczych, jak np. naturalnych wód mineralnych czy wina, odnoszące się do nich przepisy — z uwagi na ich specyfikę — wymagają również dokładnego oznaczenia pochodzenia. Przykładowo, zgodnie z dyrektywą dotyczącą wspomnianych wód¹⁸ ich etykieta musi zawierać informację o miejscu, gdzie odbywa się wydobycie ze źródła, oraz jego nazwie (art. 7 ust. 2 lit. b dyr. 2009/54). Krajowe rozporządzenie o takich wodach¹⁹ wymaga zaś dodatkowo, aby oznakowanie rodzaju wody — poza nazwą otworów tworzących ujęcie oraz ich położeniem ze wskazaniem miejsca lub miejscowości — zawierało także informację o nazwie producenta i miejsca produkcji wraz z adresami (§ 6 ust. 3 pkt 2 i 4 rozp. w.m.z.s.).

Tego typu aktem jest także rozporządzenie o rynku produktów rolnych²⁰. Reguluje ono m.in. oznaczenie pochodzenia takich produktów, w tym (świeżych) owoców i warzyw. Na jego podstawie państwa członkowskie mają prerogatywę do ustanawiania norm handlowych dla poszczególnych produktów rolnych, które mogą uzależniać wprowadzenie do obrotu od miejsca produkcji lub pochodzenia (art. 75 ust. 3 lit. j rozp. 1308/2013). Zarazem, w przypadku, gdy ma to znaczenie w odniesieniu do takich norm, produkty sektora owoców i warzyw, które mają zostać sprzedane konsumentowi jako produkty świeże, mogą być wprowadzane do obrotu tylko, jeżeli właśnie m.in. wskazano państwo pochodzenia (art. 76 ust. 1 rozp. 1308/2013).

Przepisy o produktach wyłączonych z pojęcia „żywność”

Należy zaznaczyć, że wyłączenia z pojęcia żywności, a tym samym spod reguł oznaczania pochodzenia produktów określonych w rozp. 1169/2011, dotyczą tych produktów tylko w zakresie, w jakim podlegają one przepisom odośnych aktów szczegółowych. Powoduje to, że reguły te znajdują jednak zastosowanie do wszelkich produktów, które nie są danym produktem w rozumieniu tych aktów, a spełniają ogólne kryteria właściwe dla żywności, wyznaczone ich pojęciem z rozp. 1169/2011 w zw. z rozp. 178/2002. Dopiero, gdy takich kryteriów nie spełniają, podlegają odmiennym zasadom oznaczania pochodzenia — jako inne produkty (o których dalej). Tymczasem owe akty prawne raczej ogólnie i wrywkowo normują zasady oznaczania pochodzenia, a niekiedy wcale nie zawierają o tym przepisów.

W szczególności, jeśli chodzi o produkty kosmetyczne, to w ich zakresie obowiązuje wąskie rozwiązanie, według którego nazwę kraju pochodzenia podaje się wyłącznie w przypadku takich produktów importowanych (art. 19 ust. 1 lit. a rozp. 1223/2009). Brak jednak bliższych danych o szczegółach oznaczenia ich pochodzenia w sytuacji, gdy zawartość kosmetyku (np. krem czy puder) lub jego główne komponenty zostały wyprodukowane w innym miejscu niż kraj eksportujący go w postaci produktu finalnego.

Jeszcze bardziej ograniczona jest zasada wskazywania na pochodzenie produktów leczniczych. Jest ona jedynie gene-

ralna oraz wyrażona pośrednio i w formie negatywnej — poprzez definicję „sfalszowanego produktu leczniczego”. Jest nim każdy taki produkt, który został fałszywie przedstawiony w zakresie m.in. jego pochodzenia, w tym jego producenta, kraju wytworzenia albo pochodzenia lub posiadacza pozwolenia na dopuszczenie do obrotu (art. 1 pkt 33 lit. b dyr. 2001/83)²¹.

Natomiast w przypadku wyrobów tytoniowych przepisy szczegółowe²² w ogóle nie regulują oznaczania ich wskazówką o miejscu wytwarzania. Paradoksalnie jest tak pomimo stworzenia unijnego systemu monitorowania takich wyrobów (Track&Trace), z wykorzystaniem tzw. niepowtarzalnego identyfikatora. Numer ten jest umieszczany w sposób nieusuwalny na opakowaniu jednostkowym i zawiera zakodowaną informację o miejscu produkcji tego wyrobu, zakładzie, gdzie został on wyprodukowany, a nawet maszynie użytej do produkcji i zmianie produkcyjnej lub czasie produkcji (art. 15 ust. 2 lit. a–d dyr. 2014/40 i art. 10a ust. 3 pkt 1–4 u.o.z.u.t.). Z tym jednak, że zasadniczo nie jest on możliwy do odczytania przez konsumentów tych wyrobów.

Przepisy o innych produktach

Ogólne przepisy o innych produktach. Na płaszczyźnie unijnej ani też krajowej nie istnieją przepisy, które bezpośrednio oraz w sposób wyraźny i jasny, jak też ogólny i wiążący, normują zasadę oznaczania innych produktów niż żywność pod względem ich pochodzenia, a tym samym stosowania takich określeń jak „Made in”. Niemniej w systemie prawa UE istnieją przepisy, które normują tego typu zasady pośrednio, a przy tym kierunkowo, w formie swego rodzaju wytycznej.

Punktem wyjścia do odnalezienia takich przepisów jest dokument z 2013 r. w postaci — mającego rangę propozycji legislacyjnej, wypracowanej już w 2010 r. w formie rezolucji²³ — wniosku Komisji Europejskiej dotyczącego rozporządzenia o bezpieczeństwie produktów konsumpcyjnych²⁴ (tzw. rozporządzenia „Made in”). Wniosek ten przewiduje przepis określony jako „Wskazanie miejsca pochodzenia” (art. 7 prop. rozp. b.p.k.). Zakłada on, że producenci i importerzy zapewniają podanie na produkcie albo opakowaniu lub w dołączonym dokumencie informacji o państwie jego pochodzenia. Przy czym państwo pochodzenia ustala się z zastosowaniem reguł niepreferencyjnego pochodzenia określonych we wspomnianych wyżej, w związku z rozp. 1169/2011, art. 23–26 WKC (obecnie: przepisach UKC — zob. dalej), a jeżeli ustalone w ten sposób państwo jest państwem członkowskim Unii, jako miejsce pochodzenia można wskazać Unię lub dane państwo.

Powyższemu wnioskowi nie nadano jednak dalszego biegu legislacyjnego. W 2014 r. utknął on w Komisji po pierwszym czytaniu w Parlamencie Europejskim²⁵. Powodem było negatywne podejście większości, w tym wiodących, państw członkowskich UE właśnie wobec wprowadzenia jednolitych i ogólnych zasad stosowania oznakowania pochodzenia produktów informacją typu „Made in”. Kontrowersje wynikały stąd, że w opinii tych państw określenia takie, jak np. „Made in Germany”, „Made in France” lub „Made in Italy”, mają

charakter (wysoko) jakościowy i z tego powodu trudno stosować je na takich samych zasadach, jak np. określenie „Made in Romania”, „Made in Slovenia” czy „Made in Poland”.

Niemniej pozostawianie powyższej regulacji poza obrotem prawnym nie zmienia faktu, że swoje znaczenie zachowuje kodeks celny wskazany w powołanym przepisie prop. rozp. b.p.k. Od czasu przedstawienia takiej propozycji kodeks ten podlegał kilku zmianom, aczkolwiek jego regulacja, o którą tu chodzi, nie uległa istotnej modyfikacji.

Trzeba wyjaśnić, że WKC w pierwotnej wersji, tzn. jako rozp. 2913/92²⁶, w przepisach o niepreferencyjnym oznaczeniu pochodzenia produktów przewidywał, że towarami pochodzącymi z danego kraju są towary całkowicie w nim uzyskane²⁷ (art. 23 ust. 1 WKC). Natomiast pochodzenie towaru, w którego produkcję zaangażowany jest więcej niż jeden kraj, było ustalane za pomocą kryterium tzw. końcowego montażu (art. 24 WKC)²⁸. Przy czym obowiązywało zastrzeżenie, że przetworzenie lub obróbka, decydujące o produkcji i charakteryzujące ów montaż, co do których stwierdzone fakty potwierdzają przypuszczenie, że ich jedynym celem było obejście przepisów stosowanych wobec towarów z określonych państw, nie mogą być uznane za nadające towarom otrzymanym w ten sposób pochodzenie kraju, w którym zostały one przetworzone (art. 25 WKC). Regulacja ta obowiązywała do 31.04.2016 r. Jakkolwiek bowiem wcześniej wydano zmodernizowaną wersję kodeksu celnego²⁹, to w okresie jej *vacatio legis* przyjęto już nowy kodeks.

Obowiązujący od 1.05.2016 r. UKC³⁰ w przepisie dotyczącym nabywania pochodzenia powraca w omawianej kwestii do formuły normatywnej z WKC. Uznaje on towar całkowicie uzyskany w danym kraju lub na danym terytorium za pochodzący z tego kraju lub terytorium, natomiast towar, w produkcję którego zaangażowane są więcej niż jeden kraj lub jedno terytorium — za pochodzący „z kraju lub terytorium, w którym towar ten został poddany ostatniemu istotnemu (ang. *substantial*), ekonomicznie uzasadnionemu przetwarzaniu lub obróbce, w przedsiębiorstwie przystosowanym do tego celu, co spowodowało wytworzenie nowego produktu lub stanowiło istotny (ang. *important*) etap wytwarzania” (art. 60 UKC). Przy czym „produkty przetworzone” oznaczają towary objęte procedurą przetwarzania, które zostały poddane procesom przetwarzania (art. 5 pkt 30 UKC). Z kolei „procesy przetwarzania” oznaczają obróbkę towarów, w tym montaż, składanie lub instalowanie w innych towarach, przetwarzanie towarów, ich niszczenie, naprawę, w tym odnawianie i porządkowanie, albo wykorzystywanie towarów, które nie wchodziły w skład produktów przetworzonych, ale umożliwiają lub ułatwiają ich wytworzenie, nawet jeżeli zostają one całkowicie lub częściowo zużyte w tym procesie (art. 5 pkt 37 UKC). Również „towary unijne” są szeroko rozumiane, gdyż oznaczają: a) towary całkowicie uzyskane na obszarze celnym Unii i w których skład nie wchodzi towary przywiezione z krajów lub terytoriów spoza tego obszaru, b) towary wprowadzone na obszar celnym Unii z krajów lub terytoriów spoza tego obszaru i dopuszczone do obrotu, albo c) towary uzyskane lub wyprodukowane na tym obszarze wyłącznie z towarów, o których mowa pod lit. b, lub z towarów, o których mowa pod lit. a i b (art. 5 pkt 23 UKC).

Przepisy o poszczególnych rodzajach innych produktów. W zakresie innych produktów obowiązują różnorodne reguły wskazywania na pochodzenie. Niemniej zasadniczo wspólne dla nich jest ograniczenie w ujawnianiu bliższych danych na ten temat.

Przykładowo, w przypadku sprzętu elektrycznego, wymaga się jedynie opatrzenia go m.in. nazwiskiem lub nazwą producenta i importera (art. 6 ust. 6 i art. 8 ust. 3 dyr. 2014/35³¹ oraz § 11 ust. 5 rozp. w.s.e.³²). Niekiedy dodatkową informacją jest adres siedziby producenta i adres kontaktowy. Zasada ta dotyczy np. wyrobów budowlanych (art. 11 ust. 5 i art. 13 ust. 3 dyr. 305/2011³³ oraz art. 8a ust. 8 i art. 10a ust. 2 i u.w.b.³⁴ w zw. z § 11 ust. 1 pkt 2 rozp. d.z.w.b.³⁵ oraz art. 10c ust. 3 u.w.b.) czy zabawek (art. 4 ust. 6 i art. 6 ust. 3 dyr. 2009/48³⁶ oraz § 12 ust. 2 rozp. w.z.³⁷).

Natomiast w przypadku m.in. mebli czy świec stosuje się — na gruncie prawa krajowego — jedynie przepisy u.o.b.p., które, jak już wykazano, pozostawiają w gestii przedsiębiorcy podanie takiej informacji, i to też ograniczonej do danych o nim samym, a nie o pochodzeniu oferowanego produktu. Podobnie jest w odniesieniu do wyrobów włókienniczych, gdzie o podaniu nazwy przedsiębiorstwa wspomina się wyłącznie w kontekście wypełnienia głównego wymogu informacyjnego, który dotyczy tu składu surowcowego (art. 16 ust. 2 rozp. 1007/2011³⁸).

Nawet zresztą w przypadku substancji niebezpiecznych ich oznakowanie ma zawierać nazwę i adres dotyczący nie samego miejsca ich produkcji, lecz siedziby przedsiębiorcy, a jeśli chodzi o osobę fizyczną — adres miejsca wykonywania działalności osoby wprowadzającej taką substancję do obrotu, czyli „dostawcy” (art. 17 ust. 1 lit. a rozp. 1272/2008³⁹ i art. 20 ust. 2 pkt 2 u.s.c.h.⁴⁰). Podobnie jest w przypadku detergentów (art. 11 ust. 2 b rozp. 648/2004⁴¹).

Trzeba przy tym pamiętać o licznych wyłączeniach spod wspomnianych ustaw szczegółowych. Wszystkie objęte nimi produkty podlegają pod rozważanym względem liberalnej zasadzie, jaka w prawie polskim wynika z podanych wyżej przepisów u.o.b.p.

Ponadto należy zaznaczyć, że informacja o producencie nie przekazuje danych o miejscu wytwarzania tym bardziej, że definicje producentów w omawianych przepisach szczegółowych na ogół nie zakładają ścisłego powiązania określenia producenta z takim miejscem lub nawet zupełnie odrywają taką informację od miejsca wytwarzania. Przykładowo, za producenta wyrobu budowlanego uważa się osobę, która go produkuje lub zleca jego zaprojektowanie lub wyprodukowanie i wprowadza go do obrotu pod własną nazwą lub znakiem firmowym (art. 2 pkt 19 rozp. 305/2011). Poza tym za takiego producenta — i to zwłaszcza wtedy, gdy ma on siedzibę poza UE — uważa się również importera, dystrybutora czy tzw. upoważnionego przedstawiciela, którzy też mogą wprowadzać produkt do obrotu pod własnymi nazwami czy znakami (art. 2 pkt 22 i art. 15 dyr. 305/2011). Tak samo jest w zakresie wyrobów włókienniczych (art. 15 ust. 1–3 rozp. 1007/2011).

Powyższych ograniczeń w identyfikacji pochodzenia produktów nie zmienia fakt, że w ramach procedury wprowadza-

nia produktu do obrotu, zwłaszcza kiedy konieczne jest uzyskanie urzędowych rejestracji czy aprobat technicznych, dokumentacja w postaci stosownych świadectw czy deklaracji użytkowych musi zawierać także dane o miejscu produkcji wyrobu (por. w zakresie wyrobów budowlanych — § 8 rozp. d.z.w.b., załącznik nr 2, pkt 4, oraz § 2 ust. 2 i § 9 ust. 1 pkt 4 rozp. k.o.t.⁴², załącznik, pkt 8, a w zakresie chemikaliów — art. 10 lit. a pkt (i) w zw. z art. 6–7 rozp. 1907/2006⁴³, załącznik VI, pkt 1.1). Dokumenty takie nie towarzyszą jednak produktom na rynku, przynajmniej wśród odbiorców finalnych, pomijając wyjątkowe przypadki umieszczenia ich na stronie internetowej producenta i inne sytuacje jednostkowe. Niezależnie od tego także te przepisy nie wyjaśniają, w jaki sposób ma być ustalone miejsce produkcji.

Identyfikacja produktów pod względem ich pochodzenia a zakaz wprowadzania odbiorców w błąd co do pochodzenia produktu na tle prawa krajowego

Wymogowi oznaczenia żywności towarzyszy obowiązek rzetelnego informowania o takich produktach, czyli przekazywania informacji na ich temat tak, aby nie zachodziła możliwość wprowadzania konsumentów w błąd, w szczególności co do kraju lub miejsca pochodzenia (art. 7 ust. 1 lit. a rozp. 1169/2011). Obowiązek tego rodzaju jest zresztą przewidziany też w przepisach ogólnie regulujących działalność przedsiębiorców na rynku, tj. odnośnie do wszelkich pochodzących od nich towarów.

Przepisy ogólne o zakazie wprowadzania w błąd co do pochodzenia produktów

Na płaszczyźnie krajowej taki obowiązek, w perspektywie generalnej, wynika z co najmniej dwóch aktów prawnych, które normują łącznie relacje B2B i B2C. Są nimi ustawy: o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁴⁴ oraz o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym⁴⁵. Ta pierwsza ustawa zakazuje m.in. opatrywania towarów fałszywym lub oszukańczym oznaczeniem geograficznym wskazującym bezpośrednio albo pośrednio na kraj, region lub miejscowość ich pochodzenia, jak i oznaczenia towarów albo jego braku, które może wprowadzić klientów w błąd, w tym co do pochodzenia towarów, a także reklamy wprowadzającej w błąd (art. 8, 10 i 16 ust. 1 pkt 2 u.z.n.k.). Z kolei druga z tych ustaw stoi na przeszkodzie, w szczególności, rozpowszechnianiu nieprawdziwych informacji albo prawdziwych informacji w sposób mogący wprowadzać w błąd m.in. co do geograficznego lub handlowego pochodzenia produktów, jak również zatajeniu lub nieprzekazaniu w sposób jasny, jednoznaczny lub we właściwym czasie, istotnych informacji potrzebnych konsumentowi do podjęcia decyzji dotyczącej umowy, w tym o cechach produktu, do których należy zaliczyć jego pochodzenie, jeżeli takie działanie lub zaniechanie w jakikolwiek sposób może powodować podjęcie przez przeciętnego konsumenta decyzji

dotyczącej umowy, której inaczej by nie podjął (art. 5 ust. 1 w zw. z ust. 2 pkt 1–2 i ust. 3 pkt 2 oraz art. 6 ust. 1 w zw. z ust. 2, ust. 3 pkt 1 i ust. 4 pkt 1 u.p.n.p.r.).

Przepisy szczególne o zakazie wprowadzania w błąd co do pochodzenia produktów

Natomiast przepisy o poszczególnych produktach jedynie w rzadkich przypadkach, uzasadnionych specyfiką produktu, rozwijają określony wyżej nakaz przekazania informacji o jego pochodzeniu w sposób wolny od ryzyka wprowadzenia w błąd.

Jest tak zwłaszcza w odniesieniu do żywności, jako że według przepisów o bezpieczeństwie takich produktów⁴⁶ za środek spożywczy zafałszowany uznaje się także sytuację, gdy niezgodnie z prawdą podano m.in. miejsce jego produkcji (art. 3 ust. 3 pkt 45 lit. d u.b.z.z.). Analogicznie jest na podstawie przepisów o artykułach rolno-spożywczych⁴⁷, uznających taki artykuł za zafałszowany, jeżeli w jego oznakowaniu podano niezgodne z prawdą dane m.in. o pochodzeniu (art. 3 pkt 10 lit. c u.j.h.a.r.s.).

Ponadto odnośnie do wód mineralnych i źródlanych ich opakowania oraz inne formy prezentacji nie mogą zawierać oznaczeń sugerujących właściwości, których woda nie posiada, w szczególności pochodzenie (§ 8 ust. 1 i § 11 rozp. w.m.z.s.). Niezależnie od tego nazwa miejsca lub miejscowości albo ich nazwy pochodne mogą być użyte jako jej nazwa handlowa pod warunkiem, że odnoszą się do wody wydobywanej w tym miejscu, miejscowości lub sąsiadującym rejonie oraz że ich użycie nie wprowadzi w błąd co do miejsca wydobywania wody (§ 7 ust. 1 i § 11 rozp. w.m.z.s.).

W przypadku innego rodzaju produktów z reguły jest zaś tak, że nawet jeśli w dotyczących ich przepisach można odnaleźć normy związane z zakazem wprowadzania w błąd, o którym mowa, to polegają one co najwyżej na hasłowo sformułowanym wymogu rzetelnego czy zgodnego z prawdą ujawniania obowiązkowych czy istotnych informacji o produktach, w tym o ich pochodzeniu (por. w zakresie wyrobów włókienniczych — art. 15 ust. 1 rozp. 1007/2011).

Wnioski tymczasowe

Należy przede wszystkim stwierdzić, że w ustawodawstwie krajowym oraz unijnym istnieją przepisy regulujące obowiązek wskazywania na pochodzenie produktu. Dotyczą one jednak wyłącznie żywności, zwłaszcza produktów rolno-spożywczych. Przepisy te (unijne) przewidują też, jak należy postąpić, jeżeli kraj pochodzenia podstawowego składnika danego produktu spożywczego jest inny niż kraj pochodzenia samego produktu. W takim przypadku podaje się również kraj (lub miejsce) pochodzenia składnika podstawowego lub wskazuje się, że ten kraj (lub miejsce) jest inny niż kraj (lub miejsce) pochodzenia środka spożywczego. A zatem przepisy te nawet w odniesieniu do żywności nie gwarantują dokładnego wskazania na jej pochodzenie w ogólności ani jej podstawowych

składników, skoro także co do nich wystarczy posłużenie się informacją o pochodzeniu „innym” niż pochodzenie całego produktu (pomijając już kwestię wytypowania tego składnika).

Natomiast w odniesieniu do wyrobów nieżywnościowych nie ma takich regulacji, tj. nie ma przepisów bezpośrednio normujących zasady wskazywania na kraj ich pochodzenia. W ich przypadku występuje więc dowolność wskazania na pochodzenie, z pewnym jednak zastrzeżeniem. Odnosi się to do takich oznaczeń stosowanych na rynku unijnym. Z jednej strony, mimo niewyrażenia tego w obowiązującej normie prawnej, pewną wytyczną w tej materii zawiera UKC. Z drugiej zaś podanie nieprawdziwego, w tym oszukańczego lub fałszywego bądź wprowadzającego w błąd miejsca produkcji danego wyrobu podlegałoby kwalifikacji jako czyn nieuczciwej konkurencji i/lub nieuczciwa praktyka rynkowa.

Efektom stanu prawnego w zakresie innych produktów niż żywność jest to, że takim produktem polskim, czyli opatrzonym oznaczeniem „Made in Poland” lub podobnym, może być zarówno produkt w całości stworzony w Polsce, jak i ten, do którego komponenty wyprodukowano za granicą, a w kraju tylko złożono w całość. I odwrotnie, jeśli komponenty pochodzą z Polski, ale produkt jest składany za granicą, to nie będzie uznawany za krajowy, lecz za zagraniczny. Jest to zresztą jedynie reguła formalnie niewiążąca — ale z zastrzeżeniem względów uczciwości w obrocie, choć też tylko zasadniczo (o czym będzie mowa w drugiej części tego artykułu).

Co przy tym też istotne, nie istnieją normy prawne, które określałyby, jaki maksymalny procent komponentów z zagranicy — pod względem ich wartości nie tylko technicznej, lecz i finansowej — może zawierać produkt montowany w danym kraju, żeby nadal mógł być określony jako w nim wyprodukowany. Takie kryterium nie jest relewantne, jako że UKC decydującą wagę w oznaczeniu pochodzenia przypisuje miejscu tzw. końcowego montażu, w sensie „ostatniej istotnej, ekono-

micznie uzasadnionej obróbki lub przetworzenia”. A zatem w przypadku, gdy towar jest w tym sensie uzyskany całkowicie w jednym kraju, powinien być uznawany za pochodzący z tego kraju. Natomiast jeżeli w jego produkcję zaangażowany jest więcej niż jeden kraj, winien on być uznawany za pochodzący z kraju, w którym został poddany wspomnianemu montażowi. Tak więc UKC podchodzi do oznaczenia pochodzenia produktów od strony techniczno-wytwórczej. Bierze pod uwagę zarazem aspekt ekonomiczny, ale w sposób enigmatyczny i częściowy. Odnosi go bowiem tylko do decydującego etapu w procesie wytwarzania, a nie wielkości jego udziału w tym procesie czy tym bardziej wpływu na wartość produktu. W świetle UKC o takim pochodzeniu rozstrzyga miejsce, w którym następuje tworzenie lub przetworzenie rzeczy na produkt finalny, a nie pochodzenie surowców czy podzespołów, z których on powstał.

Powyższa zasada jest wątpliwa pod względem efektywności także w świetle przepisów o oznaczaniu pochodzenia żywności. Przepisy te przewidują wprawdzie w związku z tą zasadą mechanizm korygujący, związany z pochodzeniem składnika podstawowego. Niemniej także ten mechanizm nie jest w stanie zapewnić jasnej i pełnej informacji o pochodzeniu produktu spożywczego, skoro dość dowolne jest nawet wytypowanie takiego składnika. Poza tym wystarczająca okazuje się tu informacja niewiele mówiąca, bo wskazująca zaledwie, że jego pochodzenie jest „inne” niż pochodzenie całego produktu.

Ponadto w przypadku pozostałych produktów pojawia się niepewność, w jakim stopniu ostateczne kryterium miejsca końcowego przetworzenia (czy montażu) podlega weryfikacji lub też korekcie przez zasadę zakazu wprowadzania w błąd (przeciętnych) odbiorców, osadzonej w prawie konsumentskim. Ten dylemat będzie elementem rozważań w drugiej części tego opracowania.

Przypisy/Notes

¹ Ustawa z 6.03.2018 r. — Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1292 ze zm.), dalej: p.p.

² Ustawa z 12.12.2003 r. o ogólnym bezpieczeństwie produktów (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 2047 ze zm.), dalej: u.o.b.p.

³ Za producenta — definiowanego także na potrzeby w/w przepisu p.p. — uważa się wytwórcę bądź inną osobę, która występuje jako wytwórca albo też, która naprawia lub regeneruje produkt, jak i przedstawiciela wytwórcy albo importera, a ponadto przedsiębiorcę uczestniczącego w dowolnym etapie procesu dostarczania lub udostępniania produktu, jeżeli jego działanie może wpływać na właściwości produktu związane z jego bezpieczeństwem (art. 3 ust. 2 lit. a u.o.b.p.).

⁴ Ustawa z 13.4.2016 r. o systemach oceny zgodności i nadzoru rynku (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 544 ze zm.), dalej: u.s.z.n.r.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z 25.10.2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylenia dyrektywy Komisji 87/250/EEG, dyrektywy Rady 90/496/EEG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004 (Dz.Urz. L 304 z 22.11.2011 r., s. 18–63, ze zm.), dalej: rozp. 1169/2011.

⁶ Są to informacje dotyczące danego środka spożywczego, udostępniane konsumentowi za pośrednictwem etykiety, innych materiałów towarzyszących lub innych środków, w tym nowoczesnych narzędzi technologicznych (art. 2 ust. 2 lit. a rozp. 1169/2011).

⁷ Jest to składnik, który stanowi więcej niż 50% środka spożywczego lub na ogół jest kojarzony przez konsumenta z nazwą tego środka i w odniesieniu do którego jest wymagane w większości przypadków oznaczenie ilościowe (art. 2 ust. 2 lit. q rozp. 1169/2011).

⁸ Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) 2018/775 z 28.05.2018 r. ustanawiające zasady stosowania art. 26 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, w odniesieniu do reguł dotyczących wskazywania kraju lub miejsca pochodzenia podstawowego składnika środka spożywczego (Dz.Urz. L 131 z 29.05.2018 r., s. 8–12), dalej: rozp. 2018/775.

⁹ Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 28.01.2002 r. ustanawiającego ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności (Dz.Urz. WE L 31 z 1.02.2002 r., s. 1–24, ze zm.), dalej: rozp. 178/2002.

¹⁰ Dyrektywa 2001/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 6.11.2001 r. w sprawie wspólnotowego kodeksu odnoszącego się do produktów leczniczych stosowanych u ludzi (Dz.Urz. L 311 z 28.11.2001 r., s. 67–128, ze zm.), dalej: dyr. 2001/83.

¹¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1223/2009 z 30.11.2009 r. dotyczące produktów kosmetycznych (Dz.Urz. L 342 z 22.12.2009 r., s. 59–209, ze zm.), dalej: rozp. 1223/2009.

¹² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/40/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w sprawie produkcji, prezentowania i sprzedaży wyrobów tytoniowych i powiązanych wyrobów oraz uchylająca dyrektywę 2001/37/WE (Dz.Urz. L 127 z 29.04.2014 r., s. 1–38, ze zm.), dalej: dyr. 2014/40.

¹³ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 1337/2013 z 13.12.2013 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia (UE) nr 1169/2011 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do wskazania kraju pochodzenia lub miejsca pochodzenia świeżego, schłodzonego i zamrożonego mięsa ze świń, z owiec, kóz i drobiu (Dz.Urz. L 335 z 14.12.2013 r., s. 19–22, ze zm.), dalej: rozp. 1337/2013.

¹⁴ Analogiczną regulację zawiera rozporządzenie (WE) nr 1760/2000 Parlamentu Europejskiego i Rady z 17.07.2000 r. ustanawiające system identyfikacji i rejestracji bydła i dotyczące etykietowania mięsa wołowego i produktów z mięsa wołowego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 820/97 (Dz.Urz. L 204 z 11.08.2000 r., s. 1–25, ze zm.) — por. art. 13 ust. 5–6 oraz 14–15.

¹⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1379/2013 z 11.12.2013 r. w sprawie wspólnej organizacji rynków produktów rybołówstwa i akwakultury, zmieniające rozporządzenia Rady (WE) nr 1184/2006 i (WE) nr 1224/2009 oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 104/2000 (Dz.Urz. L 354 z 28.12.2013 r., s. 1–21, ze zm.), dalej: rozp. 1379/2013.

¹⁶ Dyrektywa Rady 2001/110/WE z 20.12.2001 r. odnosząca się do miodu (Dz.Urz. L 10 z 12.01.2002 r., s. 47–52, ze zm.), dalej: dyr. 2001/110.

¹⁷ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 29/2012 z 13.12.2012 r. w sprawie norm handlowych w odniesieniu do oliwy z oliwek (Dz.Urz. L 12, z 14.12.2012 r., s. 14–21, ze zm.), dalej: rozp. 29/2012.

¹⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/54/WE z 18.06.2009 r. w sprawie wydobywania i wprowadzania do obrotu naturalnych wód mineralnych (Dz.Urz. L 164 z 26.06.2009 r., s. 45–58), dalej: dyr. 2009/54.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 31.03.2011 r. w sprawie naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych (Dz.U. Nr 85, poz. 466), dalej: rozp. w.m.z.s.

²⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17.12.2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz.Urz. L 347 z 20.12.2013 r., s. 671–854), dalej: rozp. 1308/2013.

²¹ Takie samo rozwiązanie wynika z art. 2 pkt 38a ustawy z 6.09.2001 r. — Prawo farmaceutyczne (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 499 ze zm.).

²² Dyr. 2014/40 i odpowiadająca jej ustawa z 9.11.1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2182 ze zm.), dalej: u.o.z.u.t.

²³ Rezolucja legislacyjna Parlamentu Europejskiego z 21.10.2010 r. w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oznaczania kraju pochodzenia określonych produktów przywożonych z państw trzecich, COM(2005)0661 — C7-0048/2010 — 2005/0254 (COD), zob.: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2010-0383+0+DOC+PDF+V0//PL> (31.03.2020 r.).

²⁴ Wniosek Komisji Europejskiej z 13.02.2013 r. dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie bezpieczeństwa produktów konsumpcyjnych, uchylające dyrektywę Rady 87/357/EEG oraz dyrektywę 2001/95/WE (COM/2013/078 final — 2013/0049, COD), zob.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX:52013PC0078> (31.03.2020 r.), dalej: prop. rozp. b.p.k.

²⁵ Zob.: https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2013_49 (31.03.2020 r.).

²⁶ Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2913/92 z 12.10.1992 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Celny (Dz.Urz. L 302 z 19.10.1992 r., s. 1–91, ze zm.), dalej: WKC.

²⁷ Chodzi o produkty tam w jakikolwiek sposób uzyskane czy wytworzone (w tym odpady i pozostałości z procesów produkcyjnych oraz towary zużyte, jeżeli nadają się jedynie do odzyskiwania surowców), jak i towary tam wytworzone wyłącznie z w/w produktów lub z ich pochodnych na dowolnym etapie przetworzenia (art. 23 ust. 2 WKC).

²⁸ Poprzednikiem tego przepisu był art. 5 rozporządzenia Rady (EWG) nr 802/68 z 27.06.1968 r. dotyczącego wspólnej definicji pojęcia pochodzenia towarów (Dz.Urz. L 148 z 28.06.1968 r., s. 1 i nast.), dalej: rozp. 802/68.

²⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 450/2008 z 23.04.2008 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Celny — tzw. zmodernizowany kodeks celny (Dz.Urz. WE L 145 z 4.06.2008 r., s. 1–64), dalej: rozp. 450/2008. Jego art. 36, określony jako „Nabywanie pochodzenia”, tylko nieznacznie upraszczał poprzednią regulację.

³⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 952/2013 z 9.10.2013 r. ustanawiające Unijny Kodeks Celny (Dz.Urz. UE L 269 z 10.10.2013 r., s. 1–101 ze zm.), dalej: UKC.

³¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/35/UE z 26.02.2014 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do udostępniania na rynku sprzętu elektrycznego przewidzianego do stosowania w określonych granicach napięcia (Dz.Urz. L 96 z 29.03.2014 r., s. 357–375 ze zm.), dalej: dyr. 2014/35.

³² Rozporządzenie Ministra Rozwoju z 2.06.2016 r. w sprawie wymagań dla sprzętu elektrycznego (Dz.U. z 2016 r., poz. 806), dalej: rozp. w.s.e.

³³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 305/2011 z 9.03.2011 r. ustanawiające zharmonizowane warunki wprowadzania do obrotu wyrobów budowlanych i uchylające dyrektywę Rady 89/106/EEG (Dz.Urz. L 88 z 4.04.2011 r., s. 5–43, ze zm.), dalej: dyr. 305/2011.

³⁴ Ustawa z 16.04.2004 r. o wyrobach budowlanych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 215), dalej: u.w.b.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z 17.11.2016 r. w sprawie sposobu deklarowania właściwości użytkowych wyrobów budowlanych oraz sposobu znakowania ich znakiem budowlanym (Dz.U. z 2016 r., poz. 1966 ze zm.), dalej: rozp. d.z.w.b.

³⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/48/WE z 18.06.2009 r. w sprawie bezpieczeństwa zabawek (Dz.Urz. L 170 z 30.06.2009 r., s. 1–37, ze zm.), dalej: dyr. 2009/48.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z 20.10.2016 r. w sprawie wymagań dla zabawek (Dz.U. z 2016 r., poz. 1730), dalej: rozp. w.z.

³⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1007/2011 z 27.09.2011 r. w sprawie nazewnictwa włókien tekstylnych oraz etykietowania i oznakowywania składu surowcowego wyrobów włókienniczych, a także uchylenia dyrektywy Rady 73/44/EEG oraz dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 96/73/WE i 2008/121/WE (Dz.Urz. L 272 z 18.10.2011 r., s. 1–64), dalej: rozp. 1007/2011.

³⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1272/2008 z 16.12.2008 r. w sprawie klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin, zmieniające i uchylające dyrektywy 67/548/EEG i 1999/45/WE oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 (Dz.Urz. L 353 z 31.12.2008 r., s. 1–1355 ze zm.), dalej: rozp. 1272/2008.

⁴⁰ Ustawa z 5.02.2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1225 ze zm.), dalej: u.s.c.h.

⁴¹ Rozporządzenie (WE) nr 648/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 31.03.2004 r. w sprawie detergentów (Dz.Urz. L 104 z 8.04.2004 r., s. 1–35, ze zm.), dalej: rozp. 648/2004.

⁴² Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z 17.11.2016 r. w sprawie krajowych ocen technicznych (Dz.U. z 2016 r., poz. 1968 ze zm.), dalej: rozp. k.o.t.

⁴³ Rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 18.12.2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniające dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EEG i dyrektywy Komisji 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/WE i 2000/21/WE (Dz.Urz. L 396 z 30.12.2006 r., s. 1–794, ze zm.), dalej: rozp. 1907/2006.

⁴⁴ Ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1010 ze zm.), dalej: u.z.n.k.

⁴⁵ Ustawa z 23.08.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 2070), dalej: u.p.n.p.r.

⁴⁶ Ustawa z 25.08.2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1252 ze zm.), dalej: u.b.z.z.

⁴⁷ Ustawa z 12.12.2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2178 ze zm.), dalej: u.j.h.a.r.s.

Bibliografia/References

Ustawodawstwo polskie/Polish legal acts

- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z 17.11.2016 r. w sprawie sposobu deklarowania właściwości użytkowych wyrobów budowlanych oraz sposobu znakowania ich znakiem budowlanym, Dz.U. z 2016 r., poz. 1966 ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z 17.11.2016 r. w sprawie krajowych ocen technicznych, Dz.U. z 2016 r., poz. 1968 ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z 20.10.2016 r. w sprawie wymagań dla zabawek, Dz.U. z 2016 r., poz. 1730.
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju z 2.06.2016 r. w sprawie wymagań dla sprzętu elektrycznego, Dz.U. z 2016 r., poz. 806.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 31.03.2011 r. w sprawie naturalnych wód mineralnych, wód źródlanych i wód stołowych, Dz.U. Nr 85, poz. 466.
- Ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1010 ze zm.
- Ustawa z 9.11.1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2182 ze zm.
- Ustawa z 12.12.2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2178 ze zm.
- Ustawa z 6.09.2001 r. — Prawo farmaceutyczne, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 499 ze zm.
- Ustawa z 12.12.2003 r. o ogólnym bezpieczeństwie produktów, t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 2047 ze zm.
- Ustawa z 16.04.2004 r. o wyrobach budowlanych, t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 215.
- Ustawa z 25.08.2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1252 ze zm.
- Ustawa z 23.08.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2070.
- Ustawa z 5.02.2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1225 ze zm.
- Ustawa z 13.04.2016 r. o systemach oceny zgodności i nadzoru rynku, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 544 ze zm.
- Ustawa z 6.03.2018 r. — Prawo przedsiębiorców, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1292 ze zm.

Ustawodawstwo unijne (i wspólnotowe)/EU legal acts

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/83/WE z 6.11.2001 r. w sprawie wspólnotowego kodeksu odnoszącego się do produktów leczniczych stosowanych u ludzi, Dz.Urz. L 311 z 28.11.2001 r., s. 67–128, ze zm.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/48/WE z 18.06.2009 r. w sprawie bezpieczeństwa zabawek, Dz.Urz. L 170 z 30.06.2009 r., s. 1–37, ze zm.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/54/WE z 18.06.2009 r. w sprawie wydobywania i wprowadzania do obrotu naturalnych wód mineralnych, Dz.Urz. L 164 z 26.06.2009 r., s. 45–58.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/35/UE z 26.02.2014 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do udostępniania na rynku sprzętu elektrycznego przewidzianego do stosowania w określonych granicach napięcia, Dz.Urz. L 96 z 29.03.2014 r., s. 357–375 ze zm.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/40/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w sprawie produkcji, prezentowania i sprzedaży wyrobów tytoniowych i powiązanych wyrobów oraz uchylająca dyrektywę 2001/37/WE, Dz.Urz. L 127 z 29.04.2014 r., s. 1–38, ze zm.
- Dyrektywa Rady 2001/110/WE z 20.12.2001 r. odnosząca się do miodu, Dz.Urz. L 10 z 12.01.2002 r., s. 47–52, ze zm.
- Rezolucja legislacyjna Parlamentu Europejskiego z 21.10.2010 r. w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oznaczania kraju pochodzenia określonych produktów przywożonych z państw trzecich, COM(2005) 0661 — C7-0048/2010 — 2005/0254(COD), <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2010-0383+0+DOC+PDF+V0//PL> (31.03.2020 r.).
- Rozporządzenie (WE) nr 1760/2000 Parlamentu Europejskiego i Rady z 17.07.2000 r. ustanawiające system identyfikacji i rejestracji bydła i dotyczące etykietowania mięsa wołowego i produktów z mięsa wołowego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 820/97, Dz.Urz. L 204 z 11.08.2000 r., s. 1–25, ze zm.
- Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 28.01.2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności, Dz.Urz. WE L 31 z 1.02.2002 r., s. 1–24, ze zm.
- Rozporządzenie (WE) nr 648/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 31.03.2004 r. w sprawie detergentów Dz.Urz. L 104 z 8.04.2004 r., s. 1–35, ze zm.
- Rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 18.12.2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniające dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EEG i dyrektywę Komisji 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EEG i 2000/21/WE, Dz.Urz. L 396 z 30.12.2006 r., s. 1–794, ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 450/2008 z 23.04.2008 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Celny — tzw. zmodernizowany kodeks celny, Dz.Urz. WE L 145 z 4.06.2008 r., s. 1–64.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1272/2008 z 16.12.2008 r. w sprawie klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin, zmieniające i uchylające dyrektywę 67/548/EEG i 1999/45/WE oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1907/2006, Dz.Urz. L 353 z 31.12.2008 r., s. 1–1355 ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1223/2009 z 30.11.2009 r. dotyczące produktów kosmetycznych, Dz.Urz. L 342 z 22.12.2009 r., s. 59–209, ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 305/2011 z 9.03.2011 r. ustanawiające zharmonizowane warunki wprowadzania do obrotu wyrobów budowlanych i uchylające dyrektywę Rady 89/106/EEG, Dz.Urz. L 88 z 4.04.2011 r., s. 5–43, ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1007/2011 z 27.09.2011 r. w sprawie nazewnictwa włókien tekstylnych oraz etykietowania i oznakowywania składu surowcowego wyrobów włókienniczych, a także uchylenia dyrektywy Rady 73/44/EEG oraz dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 96/73/WE i 008/121/WE, Dz.Urz. L 272 z 18.10.2011 r., s. 1–64.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z 25.10.2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylenia dyrektywy Komisji 87/250/EEG, dyrektywy Rady 90/496/EEG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004, Dz.Urz. L 304 z 22.11.2011 r., s. 18–63, ze zm.

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 952/2013 z 9.10.2013 r. ustanawiające Unijny Kodeks Celny, Dz.Urz. UE L 269 z 10.10.2013 r., s. 1–101 ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1379/2013 z 11.12.2013 r. w sprawie wspólnej organizacji rynków produktów rybołówstwa i akwakultury, zmieniające rozporządzenia Rady (WE) nr 1184/2006 i (WE) nr 1224/2009 oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 104/2000, Dz.Urz. L 354 z 28.12.2013 r., s. 1–21, ze zm.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17.12.2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007, Dz.Urz. L 347 z 20.12.2013 r., s. 671–854.
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 802/68 z 27.06.1968 r. dotyczące wspólnej definicji pojęcia pochodzenia towarów, Dz.Urz. L 148 z 28.06.1968 r., s. 1 i nast.
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2913/92 z 12.10.1992 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Celny, Dz.Urz. L 302 z 19.10.1992 r., s. 1–91, ze zm.
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 29/2012 z 13.12.2012 r. w sprawie norm handlowych w odniesieniu do oliwy z oliwek, Dz.Urz. L 12 z 14.12.2012 r., s. 14–21, ze zm.
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 1337/2013 z 13.12.2013 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia (UE) nr 1169/2011 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do wskazania kraju pochodzenia lub miejsca pochodzenia świeżego, schłodzonego i zamrożonego mięsa ze świń, z owiec, kóz i drobiu, Dz.Urz. L 335 z 14.12.2013 r., s. 19–22, ze zm.
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 2018/775 z 28.05.2018 r. ustanawiające zasady stosowania art. 26 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, w odniesieniu do reguł dotyczących wskazywania kraju lub miejsca pochodzenia podstawowego składnika środka spożywczego, Dz.Urz. L 131 z 29.05.2018 r., s. 8–12.
- Wniosek Komisji Europejskiej z 13.02.2013 r. dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie bezpieczeństwa produktów konsumpcyjnych, uchylającego dyrektywę Rady 87/357/EWG oraz dyrektywę 2001/95/WE (COM/2013/078 final — 2013/0049, COD), zob.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX:52013PC0078> (31.03.2020 r.).

Prof. dr hab. Marcin Trzebiatowski

Profesor w Katedrze Prawa Handlowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, radca prawny i rzecznik patentowy, prezes Instytutu Ekspertyz Własności Intelektualnej i Dóbr Niematerialnych w Gdańsku.

Prof. dr hab. Marcin Trzebiatowski

Professor at the Department of Commercial Law of the John Paul II Catholic University of Lublin, attorney-at-law and patent attorney, President of the Institute of Expertise in Intellectual Property and Intangible Goods in Gdańsk.

PWE poleca

NOWOŚĆ

Książka przedstawia wielopłaszczyznowe ujęcie zarządzania projektami współfinansowanymi z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w kontekście rozwoju regionalnego. W obliczu bieżącej debaty o przyszłości polityki spójności UE i formułowanych argumentów o nowych kierunkach kierunkach interwencji strukturalnej, które implikują zmiany na wszystkich poziomach rozwoju regionalnego, problem podjęty w pracy należy uznać za aktualny i ważny dla dyscypliny nauk o zarządzaniu. Publikacja może być przydatna zwłaszcza dla pracowników urzędów centralnych i regionalnych w Polsce ubiegających się o projekty finansowane z funduszy Unii Europejskiej. Jest ona adresowana również do pracowników naukowych, doktorantów oraz studentów i słuchaczy szkół menedżerskich i programów MBA. Zalecić ją można również do wykorzystania przez środowisko biznesu jako pomoc w określaniu kierunków rozwoju przedsiębiorstw w kontekście możliwości uzyskania finansowania zgodnie z priorytetami wspieranymi w strategicznych programach Unii Europejskiej i Polski.

www.pwe.com.pl